

بررسی نگرش دانشجویان رشته‌های کشاورزی نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی (مطالعه موردی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران)

فاطمه شفیعی*

حسین شعبانعلی فمی*

امروزه مشخص است که بهبود نگرش دانشجویان نسبت به اشتغال کشاورزی یکی از عوامل مؤثر بر ارتقاء کیفیت منابع انسانی آتی بخش کشاورزی است. بر این اساس، تحقیق حاضر با هدف بررسی نگرش دانشجویان رشته‌های کشاورزی نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی، در پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران، صورت گرفت. جامعه آماری این تحقیق ۱۶۷۷ نفر از دانشجویان دختر و پسر پردیس مذکور بودند. با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی و با انتساب متناسب، نمونه‌ای با حجم ۲۳۶ نفر انتخاب شد و روایی و پایایی پرسشنامه با روش‌های مناسب مورد تأیید قرار گرفت.

براساس نتایج تحلیل عاملی، پنج عامل زیر به عنوان عوامل مؤثر بر نگرش دانشجویان کشاورزی نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی شناسایی شدند: ۱) قابلیت تأمین نیازهای روانشناختی، ۲) پایین بودن جایگاه اقتصادی-اجتماعی مشاغل کشاورزی، ۳) مخاطرات شغلی، ۴) عدم دسترسی به اعتبارات و استخداامات دولتی در بخش کشاورزی و ۵) ناسازگاری مشاغل کشاورزی برای دختران و زنان.

واژگان کلیدی: دانشجویان رشته‌های کشاورزی، نگرش، اشتغال در بخش کشاورزی، قابلیت تأمین نیازهای روان‌شناختی، ویژگی‌های فردی و اجتماعی.

fashafiee@ut.ac.ir

* دانشجوی دکتری آموزش کشاورزی دانشگاه تهران

☆ دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران

hfami@ut.ac.ir

مقدمه

در حالی که محوریت اغلب بحث‌ها بر جوانی جمعیت و جوان بودن جامعه متمرکز است، شاید بحث از سالخوردگی جمعیت تا اندازه‌ای غیر قابل انتظار و عجولانه به نظر رسد. اما واقعیت امر این است که بخش‌هایی از جامعه هم‌اکنون دچار سالخوردگی شده و پیرگرایی در آن‌ها رو به گسترش است. به عنوان نمونه، این پدیده در نیروی کار شاغل در بخش کشاورزی به چشم می‌خورد. کشاورزی به دلیل کارکردهای ویژه‌اش، همواره به عنوان یکی از محورهای مهم توسعه کشورها محسوب می‌شود و در سیاست‌های کلان کشور ما نیز، به عنوان محور توسعه و استقلال کشور قلمداد شده است. توسعه کشاورزی، علاوه بر دارا بودن سهم مهمی در تولید ناخالص ملی، صادرات غیر نفتی و ایجاد اشتغال، تأمین‌کننده مواد غذایی کشور است (مضانیان ۱۳۸۰). توسعه کشاورزی بدون توجه به توسعه سرمایه انسانی تحقق نمی‌یابد. این در حالی است که هم‌اکنون بخش کشاورزی از نظر نیروی انسانی، با دو چالش عمده پیرگرایی نیروی انسانی فعلی و عدم رغبت فارغ‌التحصیلان کشاورزی به کار و اشتغال در این بخش روبه‌رو است. بنابراین، قبل از این‌که فرصت‌ها از دست رود و این بخش از بعد نیروی انسانی دچار مشکلات جبران‌ناپذیری شود، باید به فکر چاره بود. آموزش و تربیت نیروی انسانی ماهر، ایجاد علاقه و انگیزه در آن‌ها و تغییر و بهبود نگرش دانش‌آموختگان این بخش، راهی برای حل مشکلات مذکور است. در حال حاضر، با توجه به افزایش فارغ‌التحصیلان این بخش، به‌ویژه دختران، بخش کشاورزی همچنان از کمبود نیروی انسانی ماهر رنج می‌برد، که این امر خود یکی از موانع توسعه کشاورزی در کشور محسوب می‌شود.

بنابراین، توسعه کشاورزی در ایران در وهله اول مستلزم توجه به عوامل انسانی تولید، از جمله نیروی انسانی متخصص است و موفقیت و کارایی آن به استفاده بهینه از نیروی انسانی به عنوان مهم‌ترین عامل توسعه کشاورزی بستگی دارد. از سوی دیگر، دانشکده‌های کشاورزی دولتی و غیر دولتی در سال‌های اخیر گسترش فراوانی یافته‌اند و بیکاری دانش‌آموختگان کشاورزی به یکی دیگر از معضلات اجتماعی تبدیل شده است. زمینه‌های اشتغال دانش‌آموختگان کشاورزی را می‌توان به بخش‌های مختلفی از جمله دولتی، بخش خصوصی و آزاد و بخش خود اشتغالی تقسیم کرد. نگاهی به گذشته نشان می‌دهد که درصد شایان توجهی از دانش‌آموختگان کشاورزی جذب ادارات دولتی شده‌اند. اما در سال‌های اخیر، از یک‌سو توسعه کمی دانشگاه‌ها و افزایش سریع تعداد دانش‌آموختگان بخش مذکور و از سوی دیگر محدودیت‌های دولت برای استخدام (به دلیل اشباع دستگاه‌های دولتی، کوچک کردن سازمان‌ها

و نظایر آن) مشکلاتی را برای دانش‌آموختگان کشاورزی و برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران پدید آورده است. با توجه به موارد مذکور، وارد کردن فارغ‌التحصیلان کشاورزی در بخش خصوصی، آزاد و خود اشتغالی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است؛ در حالی که، یکی از موانع جذب آن‌ها، عدم نگرش مثبت یا فقدان یک نگرش مطلوب و صحیح فارغ‌التحصیلان این بخش به رشته‌های کشاورزی است. اما به نظر می‌رسد که این نگرش منفی طی دوره آموزش عالی آن‌ها قابل تغییر است، به شرطی که بازار کار رشته‌های کشاورزی بهبود یابد.

بر این اساس، پژوهش حاضر به بررسی نگرش دانشجویان رشته‌های کشاورزی، نسبت به اشتغال در این بخش پرداخته است.

به‌طور کلی، مفهوم نگرش یک باز خورد رفتاری است که از فرهنگ حاکم بر جامعه، خانواده و آمال و ارزش‌های آن‌ها سرچشمه می‌گیرد و همچون دیگر موضوعات روان‌شناسی در قالب تعاریف متعددی از سوی صاحب‌نظران، که هر کدام به جنبه یا جنبه‌های خاص تأکید دارند، مطرح شده است و برخی از این تعاریف، بنابر توافق بیشتر صاحب‌نظران از جامعیت بیشتری برخوردارند. مشخصه دیگر آن این است که اکتسابی و مستعد تأثیرپذیری از اثرات خارجی است (نیک‌گهر ۱۳۷۸).

رفیع پور واژه نگرش^۱ را مشتق از کلمه Aptus در زبان لاتین (به معنی تطبیق) دانسته است که یک آمادگی ذهنی را برای عملی خاص می‌رساند (رفیع پور ۱۳۷۲). نگرش، از جمله مفاهیم مطرح در روان‌شناسی عمومی و اجتماعی است. در متون فارسی، در جامعه‌شناسی و روان‌شناسی، معادل‌های متعددی برای این واژه پیشنهاد شده است که از جمله می‌توان به شیوه رفتار، وجهه‌نظر، طرز تلقی، ایستار و نگرش اشاره کرد (نیک‌گهر ۱۳۷۸).

برخی نگرش را یک ساخت ذهنی مخفی در شخصیت می‌دانند. این مفهوم آمادگی ویژه فرد را از نظر روانی، در رویارویی با پدیده‌ها، مسائل، وقایع و بروز عکس‌العمل توأم با هیجان، نسبت به این امور بیان می‌کند (محسنی ۱۳۷۹).

روان‌شناسان اجتماعی معمولاً نگرش را در ارتباط با سه عنصر متشکله آن بررسی می‌کنند. این عناصر عبارت‌اند از: الف. عنصر عاطفی یا احساسات درباره شخص، اندیشه، واقعه یا شیء؛ (ایجاد حالت محبت، ترس، نفرت و نظایر آن)؛

ب. عنصر شناختی یا عقاید، آگاهی‌ها و اطلاعاتی که فرد کسب می‌کند و

ج. عنصر رفتاری یا قصد آمادگی ذهنی برای اقدام. بدیهی است که این عناصر به گونه‌ای منفرد عمل نمی‌کنند و به صورت مستقل وجود ندارند (محسنی همان).

نگرش در جامعه‌شناسی بیانگر موضع‌گیری نسبت به چیزی است که بازتابی اجتماعی دارد. این چیز ممکن است یک شخص، یک سنخ اجتماعی، یک گروه و نظایر آن باشد. در واقع، نگرش سازه‌ای درونی و غیرقابل مشاهده است که اشاره به آمادگی‌های ذهنی فرد برای عمل کردن دارد و نسبتاً پایدار است. نگرش می‌تواند بر اثر عوامل خارجی تغییر پیدا کند (نیک‌گهر ۱۳۷۸).

به نظر آیزن و فیش باین^۱ (۱۹۸۰)، نگرش احساس عمومی شخص نسبت به مطلوب بودن یا نبودن یک مفهوم است (آیزن و فیش باین ۱۹۸۰). آن‌ها به نقل از آل پورت^۲ نگرش را این‌گونه تعریف می‌کنند: «نگرش عبارت است از یک نوع حالت آمادگی ذهنی و اعصابی که از طریق تجربه سازماندهی می‌شود و تأثیری مستقیم و پویا بر روی عکس‌العمل‌های فرد نسبت به تمامی پدیده‌ها و وضعیت‌هایی که با او سر و کار دارد، می‌گذارد» (نقل از همان ۱۹۸۰).

راجرز و شومیکر (۱۳۷۹) معتقدند: نگرش (گرایش) مجموعه‌ای تحمل‌پذیر از اعتقادات فرد در مورد یک شیء است که کنش‌های وی را مستعد می‌کند. نگرش به معنای حالت آمادگی ذهنی و روانی است که براساس تجربه سازماندهی شده است و تأثیری پویا و جهت‌دار بر واکنش افراد در مقابل تمام اشیا و موقعیت‌هایی که با آن روبه‌رو می‌شوند، بر جای می‌گذارد (راجرز و شومیکر: ۱۳۷۹: ۱۲۳).

نگرش ممکن است به عنوان «توجه مثبت یا منفی نسبت به گروهی خاص، مؤسسه، مفهوم یا موضوع اجتماعی» تعریف شود. اندازه‌گیری نگرش، توانایی قرار دادن افراد در طول پیوستاری از مطلوبیت و نامطلوبیت نسبت به یک شیء را فراهم می‌کند.

نگرش کنشگران در بخش‌های مختلف اقتصادی، به‌ویژه کشاورزی، تأثیر مستقیمی بر توسعه و مدیریت منابع انسانی این بخش دارد. بنابراین، با توجه به تعاریف به عمل آمده، می‌توان ابراز داشت که نگرش یکی از ابعاد اساسی رفتار انسان است و چه‌بسا اهمیت آن از دو بعد شناختی و روان-حرکتی نیز فراتر است. چراکه اگر فرد دارای نگرش منفی نسبت به یک پدیده باشد، هیچ‌گاه دانش و مهارت و اراده خود را معطوف به انجام عملی در آن راستا نمی‌کند. در مدیریت منابع انسانی ایجاد نگرش مطلوب در هر بخش اقتصادی، از جمله

1. Aizen & Fishbein

2. Alport

کشاورزی، یک پیش‌نیاز اساسی است. هر چند نگرش در طول زمان، بر اثر تماس افراد با پدیده‌ها و عوامل محیطی، به مرور تغییر می‌یابد ولی، در رویکردهای نوین مدیریت توسعه منابع انسانی، نباید منتظر تغییرات تدریجی نگرش ماند، بلکه در صورت ضرورت بایستی با استفاده از ابزارهای آموزشی، نگرش افراد مورد نظر را در راستای موضوع مربوطه شکل داد یا موجب تغییر آن شد. امروزه، تغییر نگرش نیروی انسانی در همه بخش‌ها، از جمله کشاورزی، در دستور کار سازمان‌های توسعه است. زیرا هدایت گروهی از افراد جامعه به سوی انجام عمل خاص، نیازمند ایجاد انگیزش مطلوب نسبت به آن عمل است. در بخش کشاورزی، این وظیفه بر عهده سازمان‌های مختلف از جمله آموزش عالی است. آموزش عالی کشاورزی، در کنار تربیت فنی و حرفه‌ای دانشجویان، باید برنامه‌هایی برای ایجاد نگرش مطلوب در آن‌ها نسبت به رشته‌های کشاورزی داشته باشد. این تحول، نه تنها باعث افزایش رغبت فارغ‌التحصیلان به کار در بخش کشاورزی می‌شود، بلکه عملکرد تحصیلی آن‌ها را نیز افزایش می‌دهد و نتایج مطلوب‌تری به لحاظ ظرفیت‌سازی در ابعاد دانشی و مهارتی خواهد داشت.

یکی دیگر از مفاهیم اساسی این تحقیق اشتغال است. تعاریف متعددی درباره اشتغال وجود دارد. شغل، وظیفه، نقش یا کار خاصی است که در برابر پاداش (حقوق و دستمزد) باشد و شاغل، شخصی است که برای کسب مزد، سود و درآمد یا منفعت کار می‌کند. این اصطلاح، شامل کسانی که در مزرعه یا کارگاه خانوادگی بدون مزد کار می‌کنند، نیز می‌شود (صابر ۱۳۸۱). بخش کشاورزی یکی از بخش‌های اقتصادی کشور است که به دلیل دارا بودن پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل بی‌شمار، نقش به‌سزایی در توسعه اقتصادی کشور خصوصاً از دیدگاه اشتغال‌زایی داراست.

اشتغال کشاورزی ارتباط تنگاتنگی با نگرش شاغلان و علاقه‌مندان به این بخش دارد. فردی که به کار در بخش کشاورزی تمایل دارد، باید اهمیت و جایگاه این بخش و ظرفیت‌های گسترده و متنوع آن، در تأمین طیف وسیعی از نیازهای انسانی، از روان‌شناختی تا اقتصادی، را بشناسد. بدون ایجاد زمینه نگرش مثبت، نمی‌توان امیدوار بود بهره‌وری نیروی انسانی این بخش افزایش یابد. بر این اساس، برخی از مطالعات که رابطه این دو مقوله را به نوعی تحلیل کرده‌اند، مورد بررسی قرار می‌گیرند.

در تحقیقی که به تحلیل مسئله بیکاری دانش‌آموختگان کشاورزی پرداخته، مسئله بیکاری این گروه را به دلیل عدم تمایل آن‌ها به کارهای یدی دانسته است (شمس‌آذر ۱۳۷۳). همچنین این تحقیق درباره تنگناهای اشتغال فارغ‌التحصیلان کشاورزی به این نتیجه رسیده است که ۸۴

درصد از بیکاران دانش‌آموخته کشاورزی، به دلیل نیافتن شغل مرتبط با رشته تحصیلی و یا کار مورد علاقه، هنوز شاغل نشده‌اند (شمس آذر همان).

مطالعه‌ای دیگر تحت عنوان «سنجش گرایش دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران به کار در مناطق روستایی» نشان داده که طی سال‌های اخیر درصد سهم دانشجویان دختر، رشد چشمگیری نسبت به پسران داشته است، که عمدتاً منشأ شهری و گرایش خیلی ضعیفی نسبت به محیط روستا دارند، همچنین بین نگرش دانشجویان گرایش‌های مختلف به روستا تفاوت معنی‌داری وجود داشته است و هر چه دانشجویان آشنایی بیشتری با بخش کشاورزی داشتند گرایش بیشتری هم به کار در مناطق روستایی داشته‌اند. براساس نظرات دانشجویان، اساتید و مدرسان دانشگاه، سهم زیادی در تشویق و ترغیب دانشجویان نسبت به بخش کشاورزی نداشتند و نقش این عامل، در افزایش گرایش آن‌ها به کار در مناطق روستایی، اندک بوده است (حجازی و سعدی ۱۳۷۷).

تحقیق دیگری نیز مشخص کرده است که دانشجویان سال اول تجربیات و زمینه دانش کمتری در کشاورزی دارند (زمانی ۱۳۷۵) و به همین دلیل در ارائه نظر نسبت به موضوعات کشاورزی، در مقایسه با دانشجویان سال‌های بالاتر یا با دانشجویانی که قبل از ورود به دانشگاه سابقه کاری بیشتری داشته‌اند، توانایی کمتری از خود بروز می‌دهند. مسلماً هر چه دانشجو دیدگاه روشن‌تری نسبت به موضوعات کشاورزی داشته باشد، برای آینده خود می‌تواند اهداف و برنامه مشخص‌تری تدوین کند و با بهره‌گیری بیشتر از برنامه آموزشی دانشگاه، در نهایت رضایت او از دانشگاه و رشته تحصیلی افزایش یابد (زمانی ۱۳۷۵).

در تحقیقی با عنوان «بررسی نگرش دانشجویان کشاورزی به اشتغال در مناطق روستایی و عوامل مؤثر بر آن» نیز مشخص شد که بیشتر دانشجویان مورد مطالعه به کار در مناطق روستایی علاقه‌مند بوده‌اند (تبرایی و قاسمی ۱۳۸۵). همچنین بین متغیرهای جنسیت، رشته تحصیلی، سال ورود به دانشگاه، محل سکونت، سابقه سکونت در روستا، میزان رضایت از رشته کشاورزی، اولویت انتخاب رشته کشاورزی در کنکور سراسری و مقطع تحصیلی با نگرش به اشتغال در مناطق روستایی، رابطه معنی‌داری وجود داشت (تبرایی و قاسمی همان).

در مطالعه‌ای دیگر با عنوان «نگرش دانشجویان کشاورزی سال اول نسبت به رشته کشاورزی» که در ایالت آیووا^۱ آمریکا انجام گرفت، نشان داده شد که اکثریت دانشجویان

1. Iowa

جدیدالورود، مرد، سفیدپوست، دارای تجربیات کار کشاورزی و تحصیل کرده دبیرستان کشاورزی بوده‌اند. و همچنین سابقه روستایی یا کار مزرعه‌ای داشته‌اند. دانش‌آموزانی که دروس کشاورزی دبیرستان را گذرانده بودند، نگرش مثبت‌تری نسبت به برنامه‌های کشاورزی دانشگاه، برنامه‌های کشاورزی دبیرستان و کشاورزی به عنوان یک شغل داشتند. همچنین، دانش‌آموزان خاطرنشان کردند که بیشترین عامل تأثیرگذار در تصمیم‌گیری‌شان برای ورود به دانشکده کشاورزی، دبیر کشاورزی دبیرستان آن‌ها بوده است. ۴۷ درصد از آن‌ها عضو انجمن کشاورزان آینده آمریکا^۱ بودند و ۵۵/۲ درصد نیز در باشگاه 4-H^۲ فعالیت می‌کردند. تقریباً نیمی از آن‌ها سابقه کار زراعی داشتند و ۲۸/۸ درصد از آن‌ها از مناطق روستایی یا شهرهای کوچک آمده بودند (دیر^۳ و همکاران ۲۰۰۰).

در مطالعه‌ای دیگر در آمریکا تحت عنوان «نگرش دانش‌آموزان کشاورزی ایلی‌نویز^۴ و خانواده‌های‌شان نسبت به کشاورزی و برنامه‌های آموزشی آن» نشان داده شد، که به‌طور تقریبی، ۹۰ درصد دانش‌آموزان و خانواده‌های آن‌ها، مهارت‌های کاربردی در دروس کشاورزی را با کیفیت «خوب» یا «عالی» تلقی کردند. دانش‌آموزان و خانواده‌های آن‌ها نگرش مثبتی به کشاورزی به عنوان یک شغل داشتند. دانش‌آموزان در قیاس با خانواده‌های‌شان نگرش مثبت‌تری نسبت به کشاورزی، به عنوان شغل، داشتند و به عبارت دیگر، شغل کشاورزی را توصیه می‌کردند. تقریباً ۶۳/۳ درصد از دانش‌آموزان شرکت‌کننده، مرد و تقریباً ۶۰/۸ درصد از افراد خانواده‌های شرکت‌کننده زن بودند. تقریباً ۵۰ درصد از خانواده‌ها در محیط‌های روستایی زندگی کرده بودند و بیش از ۷۵ درصد از دانش‌آموزان و خانواده‌های آن‌ها در هنگام تحقیق نیز در روستا زندگی می‌کردند (ازبرن^۵ و دیر ۱۹۹۹).

در یک جمع‌بندی می‌توان گفت که نگرش دانشجویان نسبت به اشتغال می‌تواند عامل بسیار مهمی در بهبود عملکرد تحصیلی و همچنین افزایش احتمال ورود آن‌ها به مشاغل مناسب مرتبط با تخصص در بخش کشاورزی باشد. این نگرش خود متأثر از عوامل گوناگون

1. Future Farmers of America

۲. باشگاه یا انجمن جوانان مربوط به تشکیلات ترویجی در کشور افریقاست که اعضای آن از طریق پروژه‌های آموزشی به فعالیت می‌پردازند. H حرف اول چهار واژه انگلیسی Head (سر)، Heart (قلب)، Hand (دست) و Health (سلامت) است که در قسم‌نامه باشگاه مزبور آمده است (سلمان‌زاده و همکاران ۱۳۷۹: ۵۸).

3. Dyer

4. Illinois

5. Osborne

اقتصادی- اجتماعی و همچنین تحصیلی است که باید طی دوره تحصیل دانشجویان مورد توجه مسئولین و برنامه‌ریزان قرار گیرد.

اهداف و روش‌شناسی تحقیق

با در نظر گرفتن اهمیتی که نگرش دانشجویان کشاورزی نسبت به رشته خود، در مدیریت و ارتقاء نیروی انسانی بخش کشاورزی دارد، این تحقیق با هدف بررسی نگرش دانشجویان رشته‌های کشاورزی نسبت به اشتغال در این بخش، به اجرا درآمده است. تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی است، به این دلیل که نتایج آن می‌تواند در برنامه‌ریزی برای تغییر و بهبود نگرش دانشجویان رشته کشاورزی، نسبت به اشتغال آن‌ها در همین بخش، تأثیرگذار باشد.

این پژوهش، در چارچوب ادبیات آموزش، اشتغال و نقش نگرش دانشجویان رشته‌های کشاورزی نسبت به اشتغال، در پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران، طراحی و اجرا گردید. به منظور دستیابی به این هدف کلی، اهداف اختصاصی به شرح زیر مورد مطالعه قرار گرفتند:

۱. بررسی ویژگی‌های فردی و اجتماعی دانشجویان رشته‌های کشاورزی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران؛
  ۲. بررسی نگرش دانشجویان رشته‌های کشاورزی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی؛
  ۳. بررسی همبستگی بین متغیرهای منتخب و نگرش دانشجویان رشته‌های کشاورزی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران و
  ۴. شناخت عوامل شکل‌دهنده نگرش دانشجویان رشته‌های کشاورزی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی.
- جامعه آماری تحقیق کلیه دانشجویان شاغل به تحصیل رشته‌های کشاورزی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در سال تحصیلی ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۴ بودند که تعداد آن‌ها ۱۶۷۷ نفر بود (آمار آموزش دانشکده کشاورزی ۱۳۸۳). به منظور تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد و این حجم معادل ۲۲۲ نفر به دست آمد. برای بالا بردن ضریب اطمینان، در مجموع ۲۵۰ پرسشنامه توزیع شد که ۲۳۶ پرسشنامه برگشت داده شد. روش نمونه‌گیری، طبقه‌ای تصادفی با انتساب متناسب بود که بر این اساس دانشجویان از مقاطع تحصیلی مختلف در نمونه قرار گرفتند. ابزار اصلی تحقیق

برای جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه بود. روایی ظاهری و محتوایی ابزار تحقیق با استفاده از نظرات پانل متخصصان، مشتمل بر اساتید گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران به تعداد ۱۴ نفر و پس از انجام اصلاحات لازم، تعیین شد. جهت تعیین پایایی ابزار تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. مقدار آلفای کرونباخ برای مقیاس مورد استفاده در پژوهش معادل ۰/۸ به دست آمد که نشانگر پایایی قابل قبول مقیاس نگرش سنج بود. به این ترتیب، محتوای پرسشنامه مورد تأیید و در اختیار پاسخگویان قرار داده شد و داده‌ها پس از تکمیل و دریافت، با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و Excel مورد پردازش و تحلیل قرار گرفتند.

برای سنجش نگرش ابتدا یک بررسی کتابخانه‌ای صورت گرفت و براساس آن یک مجموعه اولیه از ۳۰ گویه تهیه شد که پس از ویرایش و انجام مراحل تجزیه و تحلیل گویه‌ها^۱ هیچ‌کدام از ۳۰ گویه حذف نشدند و در مقیاس نهایی قرار گرفتند. برای حفظ یا حذف گویه‌ها از ضریب انسجام درونی (آلفای کرونباخ) و شاخص تمایز^۲ (آزمون من ویتنی^۳) استفاده شد. این گویه‌ها در یک مجموعه منظم از عبارات دارای ترتیب خاص و دارای وزن‌های مساوی تنظیم شد و مخاطبان میزان موافقت خود را با گویه‌ها در یک مقیاس ۵ قسمتی لیکرت، از «کاملاً مخالفم» تا «کاملاً موافقم» در دامنه ۱ تا ۵، برای گویه‌های مساعد و از «کاملاً مخالفم» تا «کاملاً موافقم» در دامنه ۵ تا ۱، برای گویه‌های نامساعد بیان کردند. سپس با حاصل جمع پاسخ‌های داده شده به گویه‌ها، نمره میزان نگرش مخاطبان به دست آمد. سپس این نمرات برای متغیر میزان نگرش با استفاده از فرمول ذیل در سه طبقه، تقسیم‌بندی شد که نگرش مطلوب، خنثی و نامطلوب نسبت به رشته کشاورزی را نشان می‌دادند (A و B و C نماد هر طبقه).

$$A < \bar{X} - \frac{1}{2} SD$$

$$\bar{X} - \frac{1}{2} SD < B < \bar{X} + \frac{1}{2} SD$$

$$C > \bar{X} + \frac{1}{2} SD$$

یافته‌های تحقیق

الف: بررسی ویژگی‌های فردی و اقتصادی دانشجویان مورد مطالعه

از کل ۲۳۶ پاسخگو، ۱۰۷ نفر (۴۵/۳ درصد) مرد و ۱۲۹ نفر (۵۴/۷ درصد) زن بودند. همچنین با توجه به نتایج مندرج در جدول شماره ۱، میانگین سن دانشجویان ۲۳ سال به دست

1. Item Analysis

2. Discriminatory Index

3. Mann-Whitney Test

آمد که جوان‌ترین دانشجو ۱۹ سال و مسن‌ترین آن‌ها ۴۴ سال سن داشت. بیشتر دانشجویان در فاصله سنی ۲۱-۲۴ سال قرار داشتند.

جدول شماره ۱. توزیع فراوانی دانشجویان مورد مطالعه از نظر سن

سن (سال)	فراوانی	درصد
۲۰ و کمتر	۲۰	۸/۵
۲۴-۲۱	۱۵۹	۶۷/۴
۲۸-۲۵	۴۴	۱۸/۶
۳۲-۲۹	۱۰	۴/۲
۳۳ و بیشتر	۳	۱/۳
جمع	۲۳۶	۱۰۰/۱۰

در ارتباط با اولویت رشته کشاورزی در انتخاب رشته (جدول شماره ۲) ۳۹ درصد از دانشجویان اظهار داشتند که رشته کشاورزی جزو اولویت‌های ۱ تا ۲۰ آن‌ها در فرم انتخاب رشته کنکور بوده است و کمترین فراوانی متعلق به طبقه‌ای از دانشجویان (۳/۴ درصد) بود که هنگام انتخاب رشته، کشاورزی را جزو اولویت‌های ۸۱ تا ۱۰۰ قرار داده بودند.

جدول شماره ۲. توزیع فراوانی دانشجویان مورد مطالعه از نظر اولویت رشته کشاورزی

در انتخاب رشته

اولویت رشته کشاورزی	فراوانی	درصد
۲۰ و کمتر	۹۲	۳۹
۴۰-۲۱	۵۸	۲۴/۶
۶۰-۴۱	۳۱	۱۳/۱
۸۰-۶۱	۱۹	۸/۱
۱۰۰-۸۱	۸	۳/۴
بدون پاسخ	۲۸	۱۱/۹
جمع	۲۳۶	۱۰۰

با توجه به نتایج مندرج در جدول شماره ۳، ۲۸/۱ درصد از دانشجویان ۱۲۱ دقیقه یا بیشتر در روز از رایانه استفاده می‌کردند و کمترین فراوانی متعلق به طبقه‌ای از دانشجویان بود که ۶۱ تا ۹۰ دقیقه در روز (۲ درصد) از رایانه استفاده می‌کردند. میانگین این میزان برای کل دانشجویان ۱۶۰/۳ دقیقه در روز بوده است.

جدول شماره ۳. توزیع فراوانی دانشجویان مورد مطالعه از نظر تعداد ساعات کار با رایانه (کارهای غیر اینترنتی) دقیقه در روز

درصد	فراوانی	تعداد ساعات کار با رایانه (کارهای غیر اینترنتی) دقیقه در روز
۲۳/۷	۵۶	۳۰ دقیقه و کمتر
۲۱/۶	۵۱	۳۱-۶۰
۱/۶	۴	۶۱-۹۰
۱۵/۶	۳۷	۹۱-۱۲۰
۲۴/۵	۵۸	۱۲۱ و بیشتر
۴۲/۳	۱۰۰	بدون پاسخ
۱۰۰	۲۳۶	جمع

با توجه به نتایج مندرج در جدول شماره ۴، ۲۸/۴ درصد از دانشجویان ۳۰ دقیقه و کمتر در روز از اینترنت استفاده می‌کردند و کمترین فراوانی متعلق به دانشجویانی بود که ۶۱ تا ۹۰ دقیقه در روز (۲/۹ درصد) از اینترنت استفاده می‌کردند. میانگین این میزان برای کل دانشجویان مورد مطالعه ۹۶/۳ دقیقه در روز بود.

نتایج جدول شماره ۵ نیز نشان می‌دهد که ۹۰/۶ درصد دانشجویان مورد مطالعه متولد شهر و فقط ۹/۴ درصد متولد روستا بودند. بنابراین بیشتر دانشجویان پیشینه شهری داشته‌اند.

همچنین ۹۶/۶ درصد از دانشجویان مورد مطالعه، نگرش خنثی نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی داشتند و کمترین فراوانی (۰/۸ درصد) متعلق به آن طبقه از دانشجویان بود که نگرش مطلوب نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی داشتند (جدول شماره ۶).

جدول شماره ۴. توزیع فراوانی دانشجویان مورد مطالعه از نظر تعداد ساعات کار با اینترنت (دقیقه در روز)

درصد	فراوانی	تعداد ساعات کار با اینترنت (دقیقه در روز)
۲۵/۱	۵۹	۳۰ دقیقه و کمتر
۲۳/۳	۵۵	۳۱-۶۰
۲/۵	۶	۶۱-۹۰
۲۲/۴	۵۳	۹۱-۱۲۰
۱۴/۸	۳۵	۱۲۱ و بیشتر
۱۱/۹	۲۸	بدون پاسخ
۱۰۰	۲۳۶	جمع

جدول شماره ۵. توزیع فراوانی دانشجویان مورد مطالعه از نظر محل تولد

درصد	فراوانی	محل تولد
۹۰/۶	۲۱۲	شهر
۹/۴	۲۴	روستا
۱۰۰/۰	۲۳۶	جمع

جدول شماره ۶. توزیع فراوانی دانشجویان مورد مطالعه از نظر وضعیت نگرش نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی

درصد	فراوانی	میزان نگرش به اشتغال در بخش کشاورزی
۲/۵	۶	نگرش نامطلوب
۹۶/۶	۲۲۸	نگرش خنثی
۰/۸	۲	نگرش مطلوب
۱۰۰	۲۳۶	جمع

با توجه به جدول (۷) ملاحظه می‌شود که دانشجویانی که درآمد خانوار آن‌ها بین ۲۰۰ تا ۴۰۰ هزار تومان بوده است، بالاترین نسبت را در کل طبقات درآمدی به خود اختصاص داده‌اند.

جدول شماره ۷. توزیع فراوانی دانشجویان مورد مطالعه از نظر میزان درآمد ماهیانه خانوار آن‌ها

درصد	فراوانی	میزان درآمد ماهیانه خانوار دانشجو (به هزار تومان)
۱/۷	۲	۱۰۰ و کمتر
۵۱/۷	۶۰	۲۰۰ - ۴۰۰
۳۳/۶	۳۹	۵۰۰ - ۷۰۰
۱۱/۲	۱۳	۸۰۰ - ۱۰۰۰
۱/۷	۲	۱۱۰۰ و بیشتر
۱۰۰	۱۱۶	جمع
-	۲۰۰	بدون پاسخ

با توجه به نتایج مندرج در جدول شماره ۸، دانشجویان متأهلی که میزان تحصیلات همسر آن‌ها کارشناسی ارشد بوده است، از بیشترین فراوانی برخوردارند.

جدول شماره ۸. توزیع فراوانی دانشجویان مورد مطالعه از نظر میزان تحصیلات همسر آن‌ها

درصد	فراوانی	میزان تحصیلات همسر
۱۲/۵	۳	دیپلم
۱۶/۷	۴	دانشجوی کارشناسی
۲۰/۸	۵	کارشناس
۳۳/۳	۸	کارشناس ارشد
۸/۳	۲	دانشجوی دکتری
۸/۳	۲	دکتری
۱۰۰/۰	۲۴	جمع

جدول شماره ۹، نتایج حاصل از آزمون کای دو را نشان می‌دهد که در سطح ۱ درصد معنی‌دار شده و مؤید آن است که بین نگرش و خاستگاه دانشجویان رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۹. نتایج آزمون کای دو میان نگرش دانشجویان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی و محل تولد

جمع	بدون پاسخ	خاستگاه		متغیر اول	
		روستایی	شهری	متغیر دوم	
۶ (۲۱۵٪)	۱ (۰/۱۴٪)	۰ (۰/۱۰٪)	۵ (۲۱٪)	نامطلوب	نگرش
۲۲۸ (۹۶/۶٪)	۱ (۰/۱۴٪)	۲۱ (۸/۹٪)	۲۰۶ (۸۳/۷٪)	خنثی	
۲ (۰/۱۸٪)	۰ (۰/۱۰٪)	۱ (۰/۱۴٪)	۱ (۰/۱۴٪)	مطلوب	
۲۳۶ (۱۰۰/۱۰٪)	۲ (۰/۱۸٪)	۲۲ (۹/۳٪)	۲۱۲ (۸۹/۸٪)	جمع	

Chi-square, $\chi^2 = ۲۲/۶۸۵^{**}$

با توجه به نتایج مندرج در جدول شماره ۱۰ نیز می‌توان گفت که بیشتر دانشجویان دختر و پسر، نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی، نگرش خنثی داشته‌اند. نتایج آزمون کای دو نشان داد که بین نگرش دانشجویان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی و جنسیت آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود ندارد.

ب: رابطه بین متغیرهای منتخب و نگرش دانشجویان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی جهت پی بردن به رابطه میان دو یا چند متغیری که هم‌زمان اندازه‌گیری شده‌اند، از تحلیل همبستگی استفاده شد. با توجه به شاخص‌ها و نوع و ماهیت مقیاس اندازه‌گیری متغیرهای مورد مطالعه در این قسمت، که از نوع فاصله‌ای بودند، برای بررسی رابطه بین متغیرها از تحلیل همبستگی پیرسون استفاده شد که نتایج آن در جدول شماره ۱۱ ارائه شده است.

جدول شماره ۱۰. نتایج آزمون کای دو بین نگرش دانشجویان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی و جنسیت

جمع	جنسیت		متغیر اول	
	مرد	زن	متغیر دوم	
۶ (۲/۵٪)	۴ (۱/۷٪)	۲ (۰/۸٪)	نامطلوب	نگرش
۲۲۸ (۹۶/۶٪)	۱۰۱ (۴۲/۸٪)	۱۲۷ (۸۳/۷٪)	خنثی	
۲ (۰/۸٪)	۲ (۰/۸٪)	۰ (۰/۰٪)	مطلوب	
۲۳۶ (۱۰۰٪)	۱۰۷ (۴۵/۳۶٪)	۱۲۹ (۵۴/۳٪)	جمع	

Chi-square, $\chi^2 = ۳/۶۱۲$

جدول شماره ۱۱. همبستگی میان متغیرهای منتخب و میزان نگرش دانشجویان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی

ضریب همبستگی (r)	متغیرهای تصادفی (منتخب)	ردیف
-۰/۰۱	سن	۱
-۰/۰۰۳	مقطع تحصیلی	۲
-۰/۰۲	میزان درآمد خانوار	۳
-۰/۰۸	میزان تحصیلات پدر	۴
-۰/۰۲۶	میزان تحصیلات مادر	۵
-۰/۰۶	تعداد ساعات کار با رایانه (کارهای غیر اینترنتی)	۶
-۰/۱۱	تعداد ساعات کار با اینترنت	۷
-۰/۰۷	اولویت رشته کشاورزی در انتخاب رشته	۸
-۰/۵۶**	میزان تحصیلات همسر	۹

** معنی‌دار در سطح ۱ درصد

میزان همبستگی میزان تحصیلات همسر با نگرش دانشجویان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی (۰/۵۶-) رابطه‌ای منفی و معنی‌دار را نشان می‌دهد. بر این اساس، هر قدر میزان تحصیلات همسران دانشجویان در سطح بالایی بوده است، نگرش منفی‌تری نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی داشته‌اند.

عدم رابطه معنی‌دار میان سایر متغیرها حاکی از آن است که نگرش از این عوامل تأثیر نمی‌پذیرد و صرفاً زمانی تحول می‌یابد که برنامه‌های منسجم و هدفمندی در این زمینه تهیه و اجرا شود.

ج: تحلیل عاملی نگرش دانشجویان مورد مطالعه نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی

برای شناخت عوامل شکل‌دهنده نگرش مخاطبان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی از تحلیل عاملی استفاده شد. در این تحلیل، مقدار KMO معادل ۰/۷۸ به دست آمد. مقدار آزمون بارتلت^۱ نیز برابر با ۱۶۴۰/۸۶۰ محاسبه شد که در سطح یک درصد معنی‌دار بود و نشان داد که داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب هستند.

همان‌گونه که نتایج مندرج در جدول شماره ۱۲ نشان می‌دهد، پنج عامل با مقدار ویژه بالاتر از یک شناسایی شدند که در مجموع ۴۶/۴۵ درصد از واریانس نگرش دانشجویان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی را تبیین کردند. لازم به ذکر است که برای شناخت و تعیین عامل‌ها از چرخش واریماکس^۲ استفاده شده است.

جدول شماره ۱۲. عامل‌های استخراج شده از تحلیل عاملی نگرش دانشجویان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی

ردیف	عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس تبیین شده	درصد واریانس تجمعی
۱	عامل اول	۵/۴۸۰	۲۰/۲۹۸	۲۰/۲۹۸
۲	عامل دوم	۲/۷۰۰	۱۰/۰۰	۳۰/۲۹۱
۳	عامل سوم	۱/۶۹۸	۶/۲۸۷	۳۶/۵۸۵
۴	عامل چهارم	۱/۳۵۶	۵/۰۲۳	۴۱/۶۰۸
۵	عامل پنجم	۱/۳۰۸	۴/۸۴۵	۴۶/۴۵۳

پنج عاملی که برای تبیین نگرش دانشجویان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی شناسایی

1. Bartlett's Test

2. Varimax

شدند به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: ۱. قابلیت تأمین نیازهای روان‌شناختی؛ ۲. پایین بودن جایگاه اقتصادی-اجتماعی مشاغل کشاورزی؛ ۳. مخاطرات شغلی؛ ۴. عدم دسترسی به اعتبارات و استخدام دولتی در بخش کشاورزی و ۵. ناسازگاری مشاغل کشاورزی برای دختران و زنان. متغیرهای مربوط به هر عامل و بار عاملی آن در جدول شماره ۱۳ ارائه شده است.

جدول شماره ۱۳. متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل و میزان بار عاملی به دست آمده از ماتریس

دوران یافته

بار عاملی	متغیرها	نام عامل
۰/۷۲۷ ۰/۶۳۱ ۰/۶۲۴ ۰/۶۲۱ ۰/۶۱۸ ۰/۶۰۲ ۰/۵۸۸ ۰/۵۸۷	بهبتر بودن کار کردن فارغ‌التحصیلان کشاورزی در مزرعه تا در اداره کشاورزی امکان کسب رزق حلال در شغل کشاورزی علاقه به کار کردن در فعالیت‌های کشاورزی بخش خصوصی علی‌رغم امکان استخدام دولتی رئیس بودن خود در شغل کشاورزی دارا بودن سختی‌های ابتدایی اما داشتن آینده‌ای خوب علاقه وافر به کارهای عملی بخش کشاورزی پادگرفتن مطالب جدید محیط طبیعی جذاب مشاغل کشاورزی	قابلیت تأمین نیازهای روان‌شناختی
۰/۷۳۵ ۰/۷۲۷ ۰/۶۲۶ ۰/۶۱۲ ۰/۵۶۹ ۰/۵۰۰	کاهش منزلت اجتماعی نامناسب بودن شغل کشاورزی به عنوان یک شغل جانبی وقت‌گیر بودن شغل کشاورزی ناپسند انگاشته شدن کار متخصصان کشاورزی با مدارک بالا در مزرعه کم درآمد بودن شغل کشاورزی کم ارزش بودن شغل کشاورزی از دیدگاه اجتماعی و جامعه	پایین بودن جایگاه اقتصادی-اجتماعی مشاغل کشاورزی
۰/۶۵۱ ۰/۵۰۴ ۰/۶۸۲ ۰/۵۲۲	سخت‌تر بودن فعالیت‌های حرفه کشاورزی نسبت به مشاغل دیگر پرمخاطره بودن و ریسک بالای شغل کشاورزی هزینه‌بر بودن شغل کشاورزی دیر بازده بودن سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی	مخاطرات شغلی
۰/۶۲۵ ۰/۵۹۵ ۰/۵۰۲	کافی نبودن اعتبارات دولتی کم بودن فرصت‌های استخدامی برای فارغ‌التحصیلان بخش مذکور دشوار بودن اشتغال فارغ‌التحصیلان به دلیل نیاز به سرمایه بالا	عدم دسترسی به اعتبارات و استخدام دولتی در بخش کشاورزی
۰/۶۲۵ ۰/۵۹۵	انجام اکثر کارهای کشاورزی از توان زنان و دختران خارج است نامناسب بودن شغل کشاورزی برای دختران در جامعه ما	ناسازگاری مشاغل کشاورزی برای دختران و زنان

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

بیش از ۹۰ درصد از دانشجویان مورد مطالعه خاستگاه شهری دارند و ساکن مناطق شهری‌اند و عدم ارتباط آنان با مناطق روستایی، می‌تواند در نگرش آن‌ها نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی مؤثر باشد. نتایج حاصل از آزمون کای اسکویر نشان داد که دانشجویان با خاستگاه شهری، نگرشی خنثی نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی داشته‌اند. لذا، بایستی برنامه‌ریزی مدون و مستمری برای بهبود نگرش، تقویت نگرش مثبت آنان و نیز ایجاد علاقه‌مندی و اشتیاق در آنان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی صورت گیرد. همچنین، بیش از ۳۰ درصد دانشجویان مورد مطالعه، رشته کشاورزی را جزو اولویت‌های ۱ تا ۲۰ خود در کنکور انتخاب کرده بودند که این امر بیانگر آن است که دانشجویان مورد مطالعه، از روی علاقه و انگیزه وارد این رشته شده‌اند و نظام آموزش عالی کشور باید بستر مناسبی برای این سرمایه انسانی فراهم آورد و تفکر سیستمی در این نظام نهادینه شود. با توجه به نتایج تحلیل عاملی از نگرش دانشجویان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی، مهم‌ترین عامل از دید آنان تأمین نیازهای روان‌شناختی است، زیرا آن‌ها از روی علاقه وارد این رشته شده‌اند، اما طی دوره تحصیل مهارت‌های عملی لازم را کسب نمی‌کنند. از این‌رو، باید به فکر چاره بود و با برنامه‌ریزی‌های مدون در نظام آموزش عالی و اصلاح و بازنگری در ارائه واحدها و توجه بیشتر به واحدهای عملی توأم با درس نظری و مهیا کردن دانشجویان برای وارد شدن به بازار کار در آینده، این مشکل را به‌طور نسبی رفع کرد.

بررسی نتایج تحلیل عاملی نشان می‌دهد که برای بهبود نگرش دانشجویان به اشتغال در بخش کشاورزی باید به نکات زیر توجه شود:

۱. ابعاد مثبت و پنهان بخش کشاورزی در تأمین نیازهای روان‌شناختی افراد، به‌ویژه دانشجویان این رشته، شناسایی و با استفاده از ابزارها و رسانه‌های مناسب برای آن‌ها تبیین شود. تولید فیلم‌های مستند می‌تواند به بهبود زمینه نگرشی آن‌ها و ایجاد علاقه به کشاورزی در آن‌ها مفید باشد.

۲. دولت بایستی در ارتقاء جایگاه اقتصادی و اجتماعی مشاغل کشاورزی برنامه‌ریزی کند. ورود و تلفیق فناوری نوین مانند فناوری هسته‌ای، نانو، زیستی، هوا، فضا و اطلاعات می‌تواند چهره بخش کشاورزی را دگرگون و آن را از یک بخش به ظاهر سنتی به مدرن تبدیل کند و جذابیت مشاغل آن را برای مخاطبان افزایش دهد.

۳. باید توجه ویژه‌ای به مدیریت ریسک در کشاورزی شود و دولت با توسعه نظام حمایتی

خود در این زمینه، از مخاطرات مشاغل کشاورزی، که یکی از عوامل مهم ترک این فعالیت است، بکاهد.

۴. بهبود دسترسی دانش‌آموختگان به اعتبارات و ایجاد نظام حمایتی از مشاغل کشاورزی، به منظور ارتقاء امنیت شغلی در همه بخش‌های کشاورزی، به‌ویژه در بخش خصوصی، به نوبه خود در بهبود رغبت و نگرش دانشجویان به این زمینه مؤثر است.

۵. با افزایش تعداد دانشجویان دختر در رشته‌های کشاورزی و به دلیل سازگاری طیف وسیعی از فعالیت‌های کشاورزی با روحیات و توانمندی‌های زنان، باید تلاش شود که بیش از گذشته شرایط و محیط مشاغل کشاورزی با ویژگی‌های آنان سازگار شود که این امر در جای خود نیاز به تحلیل جنسیتی مشاغل کشاورزی دارد.

منابع

- آمار اداره آموزش دانشکده کشاورزی (۱۳۸۳) پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران، کرج.
- تبرایی، محسن و میترا قاسمی (۱۳۸۵) «بررسی نگرش دانشجویان کشاورزی به اشتغال در مناطق روستایی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی دانشکده کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد در سال تحصیلی ۱۳۸۲-۱۳۸۳)»، مجله علوم کشاورزی و منابع طبیعی، سال سیزدهم، شماره دوم، دانشگاه تهران، کرج.
- حجازی، یوسف و حشمت‌اله سعدی (۱۳۷۷) «سنجش گرایش دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران به کار در مناطق روستایی»، نشریه علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، شماره ۱، صص ۴۰-۴۹.
- راجرز، اورت، ام و الف. فلویید شومیکر (۱۳۷۹) رسانش نوآوری‌ها، رهیافتی میان فرهنگی، ترجمه عزت‌اله کرمی و ابوظالب فنبای، انتشارات دانشگاه شیراز، چاپ سوم.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۲) «سنجش گرایش روستائیان به جهاد سازندگی»، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی تهران، وزارت جهاد کشاورزی.
- رضانیان، محمد (۱۳۸۰) «سالنوردگی جمعیت شاغل در بخش کشاورزی ایران، دلایل و پیامدها»، فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ۳۶، صص ۲۰۷-۲۳۵.
- زمانی، غلامحسین (۱۳۷۵) «نظر دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز درباره هدف از ورود به دانشگاه و برنامه آنان پس از فراغت از تحصیل»، گزارش تحقیق، شیراز: دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز.
- سلمان‌زاده، سیروس و اسماعیل شهبازی، عزت‌الله کرمی و ایرج ملک محمدی (۱۳۷۹) فرهنگ کشاورزی و منابع طبیعی، جلد ششم: «ترویج و آموزش کشاورزی»، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- شمس آذر، نصراله (۱۳۷۳) «نقش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در اشتغال و افزایش بهره‌وری»، مجموعه مقالات سمینار آموزش‌های علمی و کاربردی، سازمان فنی حرفه‌ای، تهران، صص ۳۹-۴۰.
- صابر، فیروزه (۱۳۸۱) راهکارهای توسعه کارآفرینی در ایران: راهکارهای تواناسازی در راستای برابری

اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در ایران، تهران، انتشارات روشنگران و مطالعات زنان.
محسنی، منوچهر (۱۳۷۹) بررسی آگاهی‌ها و نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی-فرهنگی در تهران، جلد ۱،
تهران: دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی کشور.
نیک‌گهر، عبدالحسین (۱۳۷۸) مبانی جامعه‌شناسی (جلد دوم)، تهران: انتشارات دلاوران.

Dyer, J. E, Breja L.M. and R.J, Andreasen (2000) "Attitudes of College of Agriculture Freshmen toward Agriculture", *Journal of Agricultural Education*, No. 40 (2), PP: 1-10.

Hizen, Ical & Martin, Fishbein (1980) *Understanding Attitude and Predicting Social Behaviour*, Prentice Hall Engelwood cliff Inc, Newjerssy.

Osborne, E. W, Dyer J. E. (1999) "Attitudes of Illinois Agriscience Students and Their Parents toward Agriculture and Agriculture Education Programs", *Journal of Agricultural Education*, No. 41, (3), PP: 50-61.

